

Studia Antiqua et Medievalia. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis Professoris Dan Gh. Teodor oblata, editat DAN APARASCHIVEI (colecția „Honoraria” 5, Redigit Victor Spinei), Editura Academiei Române, București, 2009, 486 p.

Studiile referitoare la primul mileniu creștin în România a cunoscut o puternică vitalizare prin implicarea deplină în cercetarea academică a istoricului și arheologului ieșean Dan Gh. Teodor. Într-o manieră exclusivistă s-au organizat și derulat investigațiile științifice, practice ori experimentale, pe care le-a coordonat și în urma cărora dr. Dan Gh. Teodor a obținut rezultate fundamentale pentru cunoașterea genezei și evoluției limbii și a poporului român. Prețuirea de care se bucură specialistul ieșean și activitatea sa s-a concretizat și prin apariția editorială de față. Semnatarul studiilor din volumul îngrijit de tânărul specialist dr. Dan Aparaschivei

(apropiat colaborator al profesorului Dan Gh. Teodor) au adus astfel prinosul lor științific celor 75 de ani de viață și celor peste 50 de ani de efervescentă și tenacitate creatoare în domeniul arheologiei și istoriei evului mediu.

Volumul de față cuprinde articole ce tratează teme de arheologie și istorie specifice primului mileniu creștin. Autorii provin de la instituții academice și universitare din România, Republica Moldova, Ucraina, Rusia, Republica Belarus, Slovacia, Polonia și Franța, confirmând încă o dată considerația față de întreaga activitate a specialistului român. Varietatea chestiunilor discutate în volumele de autor ori colective, articolele sau studiile

parțiale indică plurivalența abordărilor tematice ale profesorului Dan Gh. Teodor.

Dintr-un început ținem să menționăm că, contrar uzanțelor metodologice consacrate, coordonatorul lucrării de față a preferat din considerente *sui-generis* o ordonare alfabetică a studiilor în funcție de numele autorilor acestora.

Studiile sunt redactate în limbi de circulație internațională (engleză, franceză, germană, rusă) ceea ce sporește considerabil accesul la informații, adresându-se în mod particular celor interesați în problemele discutate aici.

Chiar în startul tomului sunt precizate „Sumarul”, *Tabula Gratulatoria* și o „Listă a abrevierilor” consacrate și folosite în cele 27 de contribuții. În debutul volumului, dr. Dan Aparaschivei reușește ca în al său *laudatio* să surprindă trăsăturile morale și profesionale ale profesorului ieșean.

Primul articol le aparține reputaților specialiști de la Simferopol, Aleksander I. Aibabin și Elzara A. Khairidinova. În *Chronology of complexes dating back to the 6th–7th centuries from the cemetery near the village of Luchistoye* (p. 27–68) autorii prezintă rezultatele cercetărilor arheologice și analizele efectuate pe diverse categorii de materiale provenite din necropola identificată în apropierea satului ucrainean Luchistoye, localizat în sud-vestul Crimeei. În imediata apropiere și în congruență cu dinamica locuirii arhaice din acest perimetru a fost identificată fortăreața Funa, care servea drept punct de apărare pentru autohtoni și post de control asupra întregii regiuni. Cei doi arheologi și-au axat eforturile pe studiul exhaustiv și comparativ al inventarelor mormintelor, realizând o analiză eficientă a tuturor categoriilor de artefacte prelevate. Deosebit de interesante sunt mențiunile, descrierile și elementele ce au condus la încadrarea diacronică a unor obiecte de podoabă cum ar fi diferitele tipuri de fibule, cataramă, cercei, inele etc. Datările pentru variate forme de fibule au adus un considerabil aport teoretic pentru stabilirea cronologiei unor situri, necropole ori descoperiri fortuite din Europa centrală și sud-estică. Gama variată și aria întinsă de circulație a fibulelor (mai ales a „fibulelor digitate”) au provocat numeroase discuții și contradicții între specialiști. Stabilirea certă a centrelor de difuziune, a arealelor de răspândire și determinarea diacronică pentru anumite tipuri au constituit elemente definitorii pentru cunoașterea evoluției stilurilor de execuție, a mentalităților artistice, a tehnicilor și tendințelor inovatoare în domeniul cultural și economic. Pe baza unor categorii de podoabe cum ar fi fibulele, cataramă de factură slavă și bizantină, cercei, inele ori monedele bizantine și ceramica (amfore, străchini), autorii au datat cu exactitate complexe funerare. Varietatea și cantitatea remarcabilă a obiectelor de podoabă (majoritatea lor se circumscriu orfevrăriei bizantine) prezente în gropile sepulcrale probează legăturile interculturale strânse dintre sud-vestul spațiului crimeean și zonele sud-dunărene. Mormintele provin din a doua jumătate a veacului al VII-lea și prima parte a secolului următor, indicând astfel o locuire permanentă și intensă în zonă.

La toate aceste contribuții menționăm și bibliografia exhaustivă a problemei, anexată la finalul studiului.

Următoarea contribuție le aparține dr. Dan Aparaschivei și dr. Costel Chiriac, ce continuă publicarea unor accesorii și obiecte de vestimentație provenite din descoperiri fortuite, din spațiul dunăreano-pontic. Cercetătorii ieșeni analizează câteva piese inedite provenite dintr-o colecție privată, în acest volum consumându-se un nou episod al prezentării unor artefacte de proveniență romano-bizantină. În *Objets vestimentaires de Dobroudja romaine-byzantine* (p. 69–78), autorii au sistematizat dezbaterile referitoare la originea, cronologia și gradul de difuziune a cataramelor de centură ori a unor tipuri de aplice din secolele VI–VII, revizând totodată bibliografia problemei. Pentru anumite tipuri de cataramă s-a stabilit cu precizie proveniența bizantină și filiera de pătrundere în spațiile nord-dunărene, în timp ce categorii aparte de accesorii pentru vestimentație au fost prelucrate în atelierele meșterilor locali, imitând forma, tehnica execuției și ornamentația pieselor inițiale. Contactele interculturale dintre sedentari și nomazi au înlesnit pătrunderea unor piese până dincolo de fruntariile nistrene, până în inima stepelor euro-asiatice. Astfel încât, doar analogiile și analizele metalografice realizate pe serii de podoabe și accesorii vestimentare pot disocia și stabili cu exactitate proveniența, originalitatea și apartenența etnică a acestora.

Cu mai bine de două decenii în urmă au debutat săpăturile sistematice din așezarea rurală romană de la Telița, județul Tulcea. Lucrările au fost inițiate și s-au derulat în următorii ani sub directa îndrumare a dr. Victor Heinrich Baumann. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în diverse tomuri, monografii, reviste etc. autohtone sau din străinătate, discuțiile fiind reluate și în paginile prezentei lucrări¹. De această dată, în *Les édifices publics appartenant à l'établissement rural romain Telița-Amza, département de Tulcea* (p. 79–98) sunt prezentate concluziile referitoare la forma și tehnica executării edificiilor publice, la chestiunile social-economice, confesionale și culturale, precum și la organizarea administrativ-teritorială a teritoriului rural roman, din veacurile III–IV d. Chr.

Investigațiile rămășițelor arhitecturale cu destinație publică și poziția acestora într-un plan urbanistic general l-au determinat pe V. H. Baumann să emită câteva concluzii interesante în privința modificărilor survenite în veacul al IV-lea în viața social-economică, administrativ-teritorială, confesională și culturală în Imperiul Roman. Chiar dacă unele aprecieri suscită încă largi discuții și o atentă revizuire a interpretărilor de ordin arhitectonic și arheologic, datele cercetărilor (bogăția materialului arheologic, diversitatea, structura și planimetria construcțiilor civile și religioase ș. a.) reflectă o locuire intensă și continuă a zonei vreme de câteva secole.

Studierea Evului Mediu timpuriu din zona de sud-vest a României a înregistrat numeric o nouă contribuție, cea a dr. Adrian Bejan, profesor universitar al Facultății de Litere, Istorie și Teologie, secția Istorie, din cadrul Universității de Vest din Timișoara. Dificultățile legate de lipsa și echivocul informațional al surselor scrise sunt

¹ Vezi bibliografia de la p. 97.

covârșitor suplinite de intensificarea cercetărilor arheologice referitoare la istoria secolelor VIII–XIV.

Studiul intitulat *Considerations in regard to the development of feudalism on the territory of Banat* (p. 99–111) a fost structurat pe mai multe segmente tematice, prezentate cronologic, debutând cu precizări generale privind chestiuni de ordin etnico-demografic, social-economic, teritorial-administrativ, politic și militar din spațiul bănățean, în secolele VIII–X. Celelalte două părți ale lucrării tratează schematic realitățile social-politice din interiorul societăților omenești autohtone, aflate sub incidența bulversărilor militare ce au afectat deopotrivă, regiunea precum și cadrul teritorial-administrativ și politic-instituțional al organizațiilor arhaice românești premergătoare constituirii statale (secolele IX–XIV). Autorul a realizat o evocare succintă a unor descoperiri din sud-vestul României, o recapitulare rezumativă a evenimentelor politice și militare ce au imprimat decisiv evoluția istorică a comunităților arhaice românești și, totodată, o „frescă” inconsistentă a relațiilor interculturale derulate în acest teritoriu, de-a lungul unui segment temporal întins (secolele VIII–XIV), ce ar fi prilejuit o prezentare substanțială. Tratarea unui singur aspect din largul palier al dezbaterilor prezentate ori a unor probleme specifice unui interval temporal scurt ar fi produs un rezultat mult mai eficient, în cadrul restrâns generat de momentul aniversar de față. Însăși sintagma folosită în titlul lucrării pentru a desemna intervalul diacronic suspus dezbaterilor prezente ni se pare distonantă și perimată în raport cu realitățile istorice românești.

Un studiu bine structurat este cel al reputei specialiste timișorene dr. Doina Benea. Generic intitulat *Betrachtungen über die Südwestgrenze der Römischen Provinz Dakien. Der Stand der rumänischen Forschungen* (p. 113–131), autoarea a realizat o retrospectivă a cercetărilor arheologice, istorice și filologice din spațiul sud-vest românesc (zona Banatului de astăzi). Departate de a fi epuizat materialul informativ și problematica supusă dezbaterilor curente, Doina Benea prezintă succint demersurile științifice desfășurate pe parcursul unei mai bine jumătăți de veac. Comentariile teoretice sunt susținute de ilustrația sugestivă și de o bibliografie selectivă care cuprinde însă cele mai importante contribuții istoriografice.

Arheologia slovacă s-a bucurat în ultimele decenii de o revigorare excepțională a cercetărilor arheologice, cunoscând totodată și o afirmare europeană a sistemului academic din această țară, ce a generat o diriguire plurivalentă a activităților științifice pe calea aprofundării și diversificării studiilor interdisciplinare în domeniu. Un exponent de seamă al istoriografiei slovace este și dr. Darina Bialeková, reputat specialist medievalist și reprezentant al vechii școli de arheologie din această țară. Studiul intitulat *Zur Frage von Kontakten des Mitteldonaubeiets zum Orient in der zweiten Hälfte des 8. Jhs. bis in die erste Hälfte des 9. Jhs. auf Grund des Vorkommens von Abbasidenmünzen* (p. 133–143) prezintă situația geo-politică din ultima jumătate a veacului al VIII-lea și prima parte a secolului următor, din perspectiva surselor istorice scrise și arheologice, sub impactul extraordinar asupra Europei, în general, și

asupra lumii slave, în particular, al ultimelor valuri ale triburilor avare. Totodată, așa cum reiese din descrierile autorilor arabi și persani, sistemul politic bizantin și carolingian au suferit în urma derulării expedițiilor militare repetate ale elementelor militare tribale ale Imperiului Abbasid. Traseele incursiunilor combatanților arabi au fost jalonate odată cu descoperirile monetare din spațiul european. Alături de piesele numismatice, obiectele de podoabă și accesorii de vestimentație ori echipament ecvestru au determinat atribuirea etnică justă și segmentul temporal corect pentru campaniile militare ale acestora.

Un demers aparte este scurta digresiune a istoricului brăilean Ionel Căndea, care în *Old archaeological and historical researches in the Teleorman County and the fortress of Turnu (Măgurele)* (p. 145–152) prezintă o succesiune de evenimente premergătoare și auxiliare investigațiilor de specialitate din teritoriile riverane râului Olt și din cuprinsul cetății medievale Turnu, coroborând datele arheologice cu informațiile istorice disponibile în cronografia vremii.

Din mediul academic moscovit provine dr. Igor Olegovič Gavritukhin, care în studiul *Elementy «Justinianovskogo» voinskogo stilja u Severnykh Varvarov (Prjažki tipa Sučidava)* (p. 153–183) ne oferă rezultatele unei temeinice investigații asupra accesoriilor echipamentului militar romano-bizantin provenit din fostele provincii imperiale din Europa. În cazul de față, specialistul rus realizează o analiză succintă și obiectivă a cataramelor și limbilor de curea de pe echipamentul militar al vremii. Se diferențiază, nu fără a suscita la discuții suplimentare, câteva tipuri cu formele și variantele specifice fiecărei etnii. Se observă astfel (așa cum reiese din harta schițată în Pl. 4) o circulație dinamică a pieselor, analizând deopotrivă centrele de producție, forța de difuziune și punctele în care au fost identificate de către arheologi.

Tipologia, comentariile sugestive pentru fiecare categorie de piese, ilustrația concludentă și bibliografia selectivă, care cuprinde exponențial cele mai avizate contribuții în domeniu, consacră lucrării o importanță deosebită pentru istoria culturală a primului mileniu creștin.

Prezența preocupărilor inter-disciplinare în cadrul cercetărilor arheologice sistematice a fost susținută și de activitatea persuasivă a regretatului arheozoolog ieșean dr. Sergiu Haimovici. *The study of the fauna remains from the lodgings in Borșeni „Bulgărie” (Războieni, Neamț County), Vth–VIth centuries* (p. 185–195) prefigurează analiza materialului paleo-faunistic din așezarea rurală Borșeni (comuna Războieni, județul Neamț). Tabele sinoptice și aprecierile descriptive ne oferă o imagine sugestivă asupra economiei agrare și pastorale a comunităților rurale arhaice autohtone din spațiul est-carpatic. Resturile osteologice animaliere ocupă un rol însemnat în ansamblul artefactelor și vestigiilor arheologice, prelevarea acestora necesitând o metodologie aparte pentru ca rezultatele analizelor să nu fie contaminate prin vicierea metodelor de extragere a materialului paleo-faunistic aflat *in situ*.

Următoarea lucrare îi aparține istoricului bucureștean dr. Radu Harhoiu. Specializarea în perioada pre-medievală și medievală timpurie l-a consacrat ca o autoritate în

domeniu. Proiectele finalizate, calificarea obținută în reputele centre academice din Europa și cooptarea sa în diverse colective de cercetare internaționale, determină racordarea și raportarea studiilor referitoare la Evul Mediu timpuriu, din România și străinătate, la contribuțiile Domniei sale. În *Nach-Römisches Töpferhandwerk in Sighișoara (Schäßburg)*, „Dealul Viilor” (p. 197–225) autorul realizează nu numai o prezentare sterilă a datelor arheologice, ci și un veritabil expozeu analitic și comparativ a vieții social-economice și culturale al comunităților locale transilvănene din veacurile III–VIII, în contrast cu evoluția zonelor învecinate. Stabilirea raporturilor inter-culturale dintre diverse comunități arhaice din acest spațiu a relevat un dinamism continuu al schimburilor comerciale și, implicit, al unor categorii de artefacte. Între aceste mărfuri de serie un rol istoric l-a avut vasele din ceramică, ca produse finite ale atelierelor meșteșugărești consacrate. În varietatea complexă a tipurilor și variantelor, Radu Harhoiu are meritul incontestabil de fi decantat opiniile și teoriile avizate aflate deja în circulație și de a fi structurat coerent și practic categoriile ceramicii veacurilor IV–VI. Studiul de față și, mai ales, întreaga activitate științifică definesc profilul profesional al specialistului bucureștean, marcându-i totodată prestanța europeană.

Tot ca o preocupare pentru istoria pre-medievală din spațiul est-carpatic se înscriu și recente demersuri ale mai tânărului coleg de la Muzeul de Istorie din Roman, George Hânceanu. Rodul unor susținute activități de teren întreprinse în anii 2004–2006, în așezarea rurală de la Roșiori, comuna Dulcești, județul Neamț, lucrarea de față oferă date sintetice referitoare la câteva tipuri de vase datate relativ în secolele VI–VII. Sugestiv intitulat *La céramique des VIe–VIIe siècles dans l'établissement de Roșiori – Dulcești (dép. de Neamț)* (p. 227–235) studiul are meritul de a introduce în literatura de specialitate un material arheologic inedit.

Specialist de talie europeană, exponent al prestigioasei școli slave de istorie orientală și bizantină de la Kiev și Sankt Petersburg, absolvent al celebrei Université de Paris I – Panthéon Sorbonne și reputat cercetător la Centre de Recherches d'Histoire et de Civilisation de Byzance din Paris, dr. Michel Kazanski s-a remarcat în întreaga sa activitate ca un infatigabil specialist în istoria relațiilor inter-culturale în Europa epocii marilor migrații (secolele IV–VII), precum și în geneza și evoluția civilizației europene, în perioada evului mediu timpuriu. *Les huns et les slaves* (p. 237–256) reprezintă un excurs compozit în istoria evoluției spațiului european sub impactul derulării campaniilor militare ale hunilor și a migrațiilor succesive ale neamurilor slave din veacurile IV–VI. Caducitatea sursele literare ale vremii sunt completate de numeroasele descoperiri arheologice din a doua jumătate a veacului trecut și primii ani ai secolului al XXI-lea. Identificarea artefactelor specifice autohtonilor, alături de produsele finite ale migratorilor, reflectă dinamismul contactelor inter-etnice și culturale. Devansând aspectele negative ale mișcărilor ample ale populațiilor stepei euro-asiatice, melanjul cultural complex suplinește elementul civilizator alterat inițial de componenta violentă și

distructivă a conflictului armat. Cu alte cuvinte, am analizat un text compact, coerent și captivant, care confirmă încă o dată concepția istorică polyvalentă a specialistului francez de sorginte letonă.

Un studiu despre evoluția realităților social-economice în spațiul ucrainean sub influența directă a statului Rusia kieveană este și cel al specialistului de la Kiev, Denis Nikodimovič Kozak. *Poselenie Venedov na Volyni (Zubričkaja kul'tura)* (p. 257–285) cuprinde rezultatele investigațiilor arheologice din regiunile istorice Podnestrovyje (Velyka Sloboda, Sokil'nyky, Zudra, Davydiv) și Volynii (Boratyn, Girka Polonka II, Zagaji, Lyniv, Chrinnyky). Materialul arheologic datează cu exactitate nivelele de locuire din perioada de revigorare politică și economică a statelor rusești (secolele X–XII). Descrierea artefactelor (ceramică, obiecte de uz casnic confecționate din metal, piatră ori os ș. a.) și conexarea cu piese similare din regiunile învecinate ne oferă informații suficiente asupra nivelului de trai a comunităților slave din spațiul menționat, ce au gravitat vreme de câteva secole spre orbita economică și politică a statului kievean. Ilustrațiile sugestive sunt inserate în textul rusesc, ceea ce-i conferă compoziției o flexibilitate practică și pozitivă pentru specialiști.

Studiul Zofiei Kurnatowska intitulat *Archaeological indicators of Early Slavonic states formation in the Southern and Northern areas* (p. 287–296) reprezintă o scurtă digresiune la geneza statelor slave, la cumpăna primelor două milenii creștine. În cele doar câteva pagini de text și referințe bibliografice specialista poloneză a evocat sintetic premisele constituirii statelor slave din Europa și dinamica relațiilor inter-culturale cu mai vechile și, totodată, influentele puteri din zonă (Imperiul Carolingian, Imperiul Bizantin, khaganatele avar și bulgare).

O prezentare bazată pe rediscutarea unor izvoare și opinii ale specialiștilor în istorie și civilizație bizantină, referitoare la importanța economică, politică și militară a constituirii themei Likostomo, o constituie contribuția reputatului istoric dr. Alexandru Madgearu – *The Lykostomion Theme on the Lower Danube (9th century)* (p. 297–304).

În *First millennium settlements along middle course of the Timiș river* (p. 305–310), Mircea Mare ne oferă un scurt repertoriu al descoperirilor arheologice în urma periegezelor și cercetărilor de suprafață efectuate în regiunile riverane râului Timiș. Materialul arheologic datat cu precădere în primul mileniu d. Chr. este reprezentativ pentru cunoașterea evoluției social-economice, culturale și confesionale a comunităților arhaice din acest spațiu.

O contribuție de istoriografie este cea a profesorului dr. Ioan Mitrea. Lucrarea reprezintă o evocare sugestivă a operei și profilului enciclopedic al ilustrului istoric Vasile Pârvan. *Dacian-Romanity and the Romanians in V. Pârvan's works* (p. 311–318) reprezintă un comentariu succint asupra aportului științific organic la cunoașterea etnogenezei românești și continuității tradiției daco-romane în civilizația arhaică românească, enunțate și puternic argumentate de ilustrul istoric.

În ordinea alfabetică consacrată ca metodologie de structurare internă a volumului de față, următorul studiu îi aparține cercetătorului de la Kiev, Aleksandr Petrovič Moțja. În *Region Dnestra i Dunaja v konțe I – načale II tysjačeljetij našej Zry: vzgljad sosterony Kievskoj Rusii* (p. 319–329) sunt prezentate o serie de descoperiri din spațiul cuprins între Nistru, Prut și Dunăre, provenite din sălașele vechilor slavi. Istoriografia românească de până la 1990, exacerbata de un spirit ultra-naționalist, a prezentat toate descoperirile arheologice din teritoriul geografic românesc ca fiind produse exclusiv ale populației arhaice românești din secolele VI–XII. Cercetările ulterioare reflectă realitățile istorice incontestabile și anume, ale conviețuirii autohtonilor cu neamurile slave și influența reciprocă la nivelul vieții cotidiene.

Autorul lucrării aduce în prim planul atenției specialiștilor medievaliști date consistente de natură istorică și arheologică care reflectă impactul economic, politic și cultural al statului Rusia Kieveană asupra teritoriilor învecinate locuite de comunitățile vechilor slavi. Descoperirile arheologice relevă difuziunea remarcabilă într-un teritoriu relativ extins a unor artefacte, produse în atelierile meșterilor kieveni.

Tot un studiu de retrospecție a istoriografiei românești din ultimele decenii, referitoare la cercetarea arheologică din nordul Dunării de Jos, a fost întocmit de istoricul basarabean dr. Sergiu Musteață. *Contributions to the history of Romanian archaeology. The history of the research of 8th – 9th C. Archaeological sites in the North of the Lower Danube* (p. 331–346) constituie o trecere în revistă sintetică a preocupărilor naționale pentru ultimul segment al primului mileniu creștin, acestea fiind ordonate cronologic și tematic. Cuantificând cele mai avizate lucrări ale istoricilor și arheologilor din centrele de cercetare din România, specialistul de la Chișinău realizează totodată o recenzie obiectivă a acestora.

Unul dintre cei mai avizați arheologi medievaliști din mediul academic din Ucraina este dr. Viktor Leonidovič Myț. Domnia sa are o vastă pregătire în arheologie medievală urbană dar și în cea a fortificațiilor bizantine, îndeajuns de bine reprezentate și conservate în spațiul crimeean. În studiul *Rannevizantijskaja krepost' Aluston v VI–VII vv. istorija, arkheologija i proiskhozdenie toponimiki pamjatnika* (p. 347–367) autorul ne prezintă varietatea informațională și metodele multiple de analiză a fortificației romano-bizantine Aluston, așa cum este prefigurată încă din titlu. Orizonturile culturale romano-bizantine sunt bine marcate de un bogat și variat material arheologic. Aprecierile referitoare la arhitectură edifică considerabil asupra tehnicilor de zidire a unei fortificații menite să susțină strategic controlul asupra unei vaste regiuni și, deopotrivă, să adăpostească în vremuri turburi un număr consistent de oameni.

The early medieval spirituality in the Prut-Dniestr space (p. 369–400) reprezintă valorificarea cercetărilor prof. univ. dr. Gheorghe Postică derulate pe durata a mai bine de 20 de ani de activitate de teren. Totodată, studiul referitor la aspecte ale spiritualității (comunități de credincioși creștini ori păgâni, complexe de cult, practici

funerare, mobilier funerar etc.) în secolele V–XIII, într-un spațiu caracterizat printr-un mozaic de etnii și culte, este parte componentă a tezei pentru conferirea titlului de doctor habilitat în istorie și care a văzut lumina tiparului în 2007 (Gh. Postică, *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean – secolele V–XIII*, Ed. Academiei Române, București, 314 p. + 31 tabele, 75 diagrame, 48 hărți și 4 anexe).

O altă contribuție din spațiul rusesc îi aparține dr. Vlasta Evghen'evna Rodinkova de la Moscova, care în *Novye nahodki pal'čatykh fibul v Podneprov'e* (p. 401–409) realizează o succintă analiză și clasificare a fibulelor digitate din secolele VII–VIII, descoperite în estul și centrul Europei.

În aceeași categorie tematică se înscrie și lucrarea regretatului specialist tulcean Gavrilă Simion. *Un nouveau groupe des fibules digitales découvertes dans la region du Dobroudja* (p. 411–419) conține date sintetice referitoare la evoluția și răspândirea teritorială a unui tip de fibule digitate, pe baza unor recente descoperiri din teritoriul dobrogean.

Situl de la Hârșova (județul Constanța) deține valori arheologice și istorice extraordinare, drept pentru care a atras interesul susținut al specialiștilor români și străini. Dr. Cristina Paraschiv-Talmațchi este unul dintre cercetătorii care s-au aplecat cu precădere în investigarea anticului *Carsium* și a *Hinterlandului* cetății. *Early middle ages in Dobrudja. Different Data concerning the State of the Research at Hârșova (Constanța County)* (p. 421–438) constituie o re-evaluare a cercetărilor arheologice din teritoriul cetății Hârșova. Rediscutarea unor aspecte de planimetrie, referitoare la tehnica și etapele de edificare a fortificațiilor, cu privire la atribuirea etnică a unor categorii de artefacte, stabilind centrele de producție și aria teritorială în care s-au răspândit, validează și garantează caracterul complex al demersului specialistei constănțene.

Nu mai puțin importante sunt și datele introduse în circuitul științific de către dr. Ion Tentiuc, care în *Des considérations sur la présence de quelques groupes des alans à l'ouest des Carpates Orientaux pendant le Haut Moyen Âge* (p. 439–453) efectuează o analiză lucidă a unor tipuri de artefacte atipice obiectelor produse în atelierile autohtonilor din spațiul est-carpatic, din secolele V–VI d. Chr. Contrar opiniilor formulate în deceniile 6–8 ale veacului trecut și a unor teorii susținute încă cu o fervoare inexplicabilă, nefiind sustenabile în practică, în ultimii ani o serie de specialiști români și străini au revenit cu argumente obiective și solide pentru a reășeza chestiunile echivoce în cadrul științific, conform cu realitățile istorice inițiale.

Un studiu care transpune rezultatele cercetărilor interdisciplinare în arheologie este cel realizat de dr. Eugen Silviu Teodor, cercetător la Muzeul Național din București. În *Pottery shape evidence and the formation of the avaric Khaganat* (p. 455–475) arheologul și istoricul bucureștean a realizat pe baza studiului matematic, folosind metoda *sistemul compas*, o structurare eficientă a tipurilor ceramicii de uz comun, identificând totodată centrele de producție și varietatea formelor specifice

utilității acestora. Conturarea categoriilor principale și a variantelor inerente a contribuit deplin la cunoașterea originii etnice a comunităților ce au generat astfel de artefacte, a tehnicii de producție precum și a ariilor geografice de răspândire. În consecință, elementele abstracte ale metodei matematice de calcul și clasificare a olăriei sunt inserate într-o interpretare obiectivă a materialului informațional al surselor scrise, istorice și arheologice.

Ultima contribuție inclusă în volumul de față este cea a dr. Valentina Sergeevna Verghej, fiind intitulată *Žilišče pražskogo perioda na Mnogoslojnom poselenii Snjadin z na Reke Pripjatj* (p. 477–486). Autoarea prezintă rezultatele investigațiilor arheologice din așezarea de la Snjadin Petrikovskogo, raionul Gomel'skoj, Republica Belarus, în care au fost cercetate nivelele de locuire specifice secolelor XI–XII.

Varietatea tematică, prezentarea rezultatelor unor investigații interdisciplinare, calitatea temelor abordate și numele specialiștilor ce au contribuit la întocmirea acestei culegeri de studii, consfințește volumului un destin aparte. Va fi cu siguranță un instrument de lucru important și util prin prisma subiectelor dezbătute, a bibliografiei selectivă, anexate fiecărui studiu în parte și care cuprinde

toate contribuțiile istoriografice până în prezent, precum și a editării textelor în limbile internaționale consacrate, ce va înlesni accesul la informație.

Tomul de față este prezentabil și prin grafica copertilor, însă este în parte deficitar în ceea ce privește calitatea tehnică de tipărire a unor hărți, imagini, tabele, grafice, fotografii etc. În ciuda problemelor semnalate, volumul va avea parte de evaluări pozitive, acestea datorându-se în mare măsură acribiei, obiectivității și calificării profesionale a celui care a realizat întregul proces de editare (uniformizarea textelor și a aparatului critic, supervizarea traducerilor, semnalarea și corectarea unor erori intervenite la tehnoredactarea și conceperea studiilor etc.).

Nu ne rămâne altceva decât să salutăm inițiativa specialiștilor de la Institutul de Arheologie din Iași și să-i urăm profesorului Dan Gh. Teodor sănătate, putere de muncă și multe alte momente aniversare ce-ar prilejui întocmirea unor volume asemănătoare celui prezentat în paginile de mai sus.

GEORGE A. BILAVSCHI